

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

(Συνέχεια)

(Ἰδὲ Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον 1868 σελ. 311 καὶ 1869 σελ. 642.)

26.

Οἱ ἔμποροι, ἄμαθεις καὶ λογιώτεροι, μεταχειρίζονται τὴν ἐσφαλμένην λέξιν τηλεγράμμα ἀντὶ τῆς ὀρθῆς τηλεγράφημα. Τοιαύτη σύνδεσις εἶναι ὀρθή μόνον εἰς τὰ μετὰ προθέσεως σύνδετα· ὅθεν καλῶς λέγεται πρόγραμμα, διάγραμμα, ἀνάγραμμα, σύγγραμμα, ἑγγραμμα, ἐπίγραμμα· εἰς τὰς ἄλλας συνδέσεις ἀπαιτεῖται ἡ κατάληξις γράφημα· οὕτω στηλογράφημα, σκιαγράφημα, ἰχνογράφημα, ζωγράφημα, ἐπομένως καὶ τηλεγράφημα (α).

(α) Ἄλλοι τὸ τηλεγράφημα ὀνομάζουσι, κακῶς καὶ τοῦτο, τηλεγραφον ἢ καὶ τελέγραφον· οὕτω π. χ. λέγουσιν· „Ὁ τηλεγράφος ἔλαβα εἶναι τῆς 12ης τοῦ μηνός. Ἐνταῦθα δὲ πρέπει νὰ γείνη καὶ ἄλλη παρατήρησις, ὅτι δηλαδὴ παραλείπουσι τὴν ἀντωνυμίαν, καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ εἴπωσι· „Τὸ τηλεγράφημα, ὃ ἔλαβον· ἢ, διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν λέξιν αὐτῶν, Ὁ τηλεγράφος, ὃν ἔλαβα. Καὶ περὶ μὲν

Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῆς ἐκ προθέσεως ἢ ἄλλης λέξεως συνθέσεως ὁρθῶς μὲν λέγομεν ἀντιγράφω, ἀντιγράψω, ἀντέγραψα· συγγράφω, συγγράψω, συνέγραψα· ὁρθῶς δὲ ἰχνογραφῶ, ἰχνογραφῆσω, ἰχνογράφησα· καλλιγραφῶ, καλλιγραφῆσω, ἐκαλλιγράφησα· ἐπομένως καὶ τηλεγραφῶ, τηλεγραφῆσω ἐτηλεγράφησα (καὶ οὐχὶ τηλεγράφω, τηλεγράψω, ἐτηλέγραψα)· οὕτω καὶ ὁρθογραφῶ, ὁρθογραφῆσω, ὁρθογραφημένον, καὶ οὐχὶ ὁρθογράφω, ὁρθογράψω, ὁρθογραμμένον ἢ ὁρθογεγραμμένον.

27.

Μεταχειρίζομεθα τὴν λέξιν λογαριασμός ἀντὶ τῆς συντομωτέρας καὶ ἐλληνικωτέρας λογισμός· οὕτω καὶ λογαριαστῆς ἀντὶ λογιστῆς καὶ λογαριάζω ἀντὶ λογίζομαι. (Λογισώμεθα, ὦ πορϑμεῦ, ὅποσα μοι ὀφείλεις ἤδη· Λουκιανός). Ἴσως ἀκόμη οὐκ ἐπέστη καιρὸς ἵνα ἀντὶ λογοριάζω λέγωμεν λογίζομαι καὶ ἀντὶ ἐλογάρισσα ἐλογισάμην κτλ. ἀλλὰ τὰ δύο ἄλλα, κυρίως δὲ τὸ λογισμός, δύνανται νομίζω ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ εἰσαχθῶσι, μάλιστα εἰς τὴν γραφὴν. Ἐν Ἑλλάδι δὲ λογιστὰς ὀνομάζουσι συνήθως μόνον τοὺς λογιστὰς τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν.

τῆς παραλείψεως ταύτης, τὰ δέοντα ἐλάλησαν τὰ ἐν Παρισίοις ἐκδιδόμενα Μυρία Ὅσα τοῦ 1868 σελ. 237, ἐδῶ δὲ σημειωθήτω ἀστεῖον ἐπείσοδιον τῆς λέξεως τελέγραφος. Ἐρωτηθεὶς τις ἂν εἰξεύρη πόθεν παράγεται ἡ λέξις αὕτη, ἀπήντησε σπουδάζων· „Ὁ τελέγραφος ὀνομάζεται οὕτως ἐπειδὴ γράφει μὲ τὸ τέλει.“

28.

Οὐ σπανίως ἀπαντῶνται τὰ ἐξῆς ἐσφαλμένα.

- α'. Ἐρυθροῦς ἀντὶ ἐρυθρός. Ὅρθως λέγομεν χρυσοῦς, ἀργυροῦς, χαλκοῦς, σιδηροῦς, πορφυροῦς, κυανοῦς· ἀλλὰ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος λέγεται ἐρυθρός, ἃ ὄν καὶ ὄχι ἐρυθροῦς.
- β'. Ἀντίστασις ἀντὶ ἀντίστασις. Ὅρθως λέγεται ἀντίσταμαι, ἀντίστασαι κτλ. διότι τὸ ἀπλὸν εἶναι ἴσταμαι· ἀλλ' ἡ ἀπλὴ λέξις τοῦ ἄλλου εἶναι στάσις καὶ ὄχι ἴστασις, ὅθεν παρά-στασις καὶ ὄχι παρ-ίστασις, οὕτω καὶ ἀντί-στασις καὶ οὐχὶ ἀντ-ίστασις.
- γ'. Χαιρετῶ ἀντὶ χαιρετίζω· ἴσως φαίνεται ἡμῖν εὐφωρότερον τὸ χαιρετῶ, ἀλλὰ τὸ ὀρθόν ἐστὶ χαιρετίζω.
- δ'. Αἱ λέξεις γηραλέος, παρβαλέος καὶ αἱ τοιαῦται γεγραμμέναι οὐχὶ διὰ τοῦ ε, ὡς πρέπει, ἀλλὰ διὰ τῆς αι. Ἡ ὀρθογραφία ἀπαιτεῖ τὴν διὰ τῆς ε γραφὴν τῶν τοιούτων· καὶ ἰδοὺ τί λέγει ἡ γραμματικὴ τοῦ Κούμα. „Τὰ εἰς ἀλέος, σημαίνοντα πλουσιότητα ἢ ἀφθονίαν τοῦ ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου σημαινομένου· παρβαλέος, ψωραλέος, ῥωμαλέος.

29.

Ἀκούομεν καὶ ἀναγινώσκομεν· „Ο πρέσβυς τῆς Ἀμερικῆς· ὁ πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος“, ἐνῷ ἀπαιτεῖται νὰ λέγωμεν· „ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς κτλ. Εἶναι τῷ ἔντι περίεργον πῶς τὰ τρία ὀνόματα πρέσβυς, πρεσβύτης καὶ

πρεσβευτῆς συντρέχουσι πρὸς συμπλήρωσιν τῆς κλίσεως τῶν δύο ὀνομάτων πρέσβυς (ὁ γέρων) καὶ πρεσβευτῆς (ὁ ἀπεσταλμένος ἐπικρατείας τινός). Ἴδου πῶς κλίνουσιν οἱ γραμματικοὶ τὰ δύο ταῦτα.

γέρων	Ὁ πρέσβυς	ἀπεσταλμένος	ὁ πρεσβευτῆς
	τοῦ πρεσβύτου		τοῦ πρέσβεως
	τῷ πρεσβύτῃ		τῷ πρέσβει
Ὁ γέρων	τὸν πρέσβυν	Ὁ ἀπεσταλμένος	τὸν πρεσβευτὴν
	ὦ πρέσβυ		ὦ πρεσβευτά.
	οἱ πρεσβῦται	Ὁ ἀπεσταλμένος	οἱ πρέσβεις
	τῶν πρεσβυτῶν		τῶν πρέσβεων
	τοῖς πρεσβύταις		τοῖς πρέσβεσι
	τοὺς πρεσβύτας		τοὺς πρέσβεις
	ὦ πρεσβῦται.		ὦ πρέσβεις.

30.

Πολλοὶ λέγουσι καὶ γράφουσιν. „Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι“ ἐνῷ χρειάζεται „πάντες οἱ ἄνθρωποι“. Ὅλος σημαίνει ὁλόκληρος· ὅθεν καλῶς λέγομεν „Μὴ φάγῃς ὅλον τὸ μῆλον. Κυβερνήτου νοσοῦντος ὅλον συμπάσχει τὸ σκάφος. Ἴδου δὲ παραδείγματα, ὅπου πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα πάντες, πᾶσαι καὶ οὐχὶ ὅλοι, ὅλαι. Πάντες ἐπευφήμησαν Ἀχαιοί. Πασῶν τῶν ἀρετῶν ἡγεμών ἐστὶν ἡ εὐσέβεια· Ἀγαθοὶ πολλοὶ μὲν λέγονται, οὐ πάντες δ' εἰσὶ. Πάντων νεώτατος· Εἵπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς. Τὸ πᾶς, πᾶσα σημαίνει καὶ ὅλος (ὁλόκληρος), ἀλλὰ ὅλοι δὲν δύναται νὰ τεῖῃ ἀντὶ τοῦ πάντες.

31.

Οἱ σημερινοὶ λέγομεν μυρίζω ἀντὶ εὐωδιάζω (ἢ καὶ ἀντὶ τοῦ γενικοῦ ὅζω, τοῦ σημαίνοντος ἀναδίδω ἢ καλὴν ἢ κακὴν ὁσμὴν), καὶ πάλιν μυρίζω ἢ μυρίζομαι ἀντὶ τοῦ ὁσφραίνομαι. Ἴδου τὸ ὁρῶν. Μυρίζω δὲν σημαίνει οὔτε τὸ ἐν οὔτε τὸ ἄλλο, ἀλλὰ σημαίνει ἀλείφω μὲ μύρα. Ὅταν πλησιάζομέν τι εἰς τὴν ῥίνα ὁσφραϊνόμεθα αὐτό, ὥσεν ὁσφρησις. Τὸ ῥόδον εὐωδιάζει, ὥσεν εὐωδία ἢ καλὴ ὁσμὴ, καὶ εὐώδης, ὁ ἀναδίδων καλὴν ὁσμὴν ἢ εὐωδιάζων.

Παραλείπων ὅσα ἄλλα δύναται τις νὰ εἴπῃ περὶ τῶν λέξεων βρωμῶ καὶ βρώμα, σημειῶ ἐνταῦθα, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι τὴν σημερινὴν βρώμαν ἐκάλουν δυσωδίαν, καὶ τὸν βρωμερὸν δυσώδη, καὶ τὸ βρωμῶ δυσωδῶ, ὡς ἔλεγον καὶ εὐωδῶ ἀντὶ εὐωδιάζω. Τὸ δὲ κοινῶς λεγόμενον „Βρώμα καὶ δυσωδία“ δὲν ἔχει τὴν σημασίαν, ἣν ὑποθέτουσιν οἱ λέγοντες αὐτό· εἶναι κολοβόν, ληφθὲν ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, καὶ ἀναγινωσκόμενον πλήρες· „Σκωλήκων βρώμα καὶ δυσωδία“, δηλαδὴ σκωλήκων φαγητὸν καὶ δυσωδία. Ἡ δὲ λέξις αὕτη βρώμα (τὸ) οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν λέξιν βρώμα (ἢ) (α).

32.

Καλῶς ποιοῦντες οἱ τῆς γλώσσης ἐπιμεληταὶ προσπαθοῦσι νὰ εἰσαγάγῃ τὸν ἀπλοῦν μέλλοντα ἀντὶ τοῦ συνθέτου,

(α) Ἐξέλθωμεν καὶ ἴδωμεν ἐν τοῖς τάφοις, ὅτι γυμνὰ ὀστέα ὁ ἄνθρωπος, σκωλήκων βρώμα καὶ δυσωδία· καὶ γινώμεν τίς ὁ πλοῦτος, τὸ κάλλος, ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ εὐπρέπεια. (Ἐν τοῖς νεκρῶσέμοις).

κρούει· ὁ γείτων, ὁ φίλος, ὁ ἐκτὸς τοῦ οἴκου εὐρισκόμενος οἰκεῖος κτλ.

Ἡ γραμματικὴ καὶ τὰ λεξικὰ ποιοῦσι τὴν προσήκουσαν διασάφησιν, ἐνταῦθα δὲ ληφθήτωσαν τὰ ἐξῆς δύο παραδείγματα.

α'. „Ὑμεῖς ἐζήσατε ἐν τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ, ἐπομένως γινώσκετε ποῖοι εἶναι οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Γάλλοι.“
Ἐνταῦθα ἡ ἀντωνυμία ποῖοι εἶναι καλῶς τεθειμένη καὶ δυνάμει αὐτῆς ἡ φράσις φανερώνει· „γινώσκετε τὸν χαρακτῆρα, τὰς ιδιότητας τῶν Ἀγγλῶν καὶ τῶν Γάλλων.“ Ἡ δὲ ἐρώτησις· „Τίνες εἶναι οἱ Ἄγγλοι καὶ τίνες οἱ Γάλλοι“; δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἴαν τις, κατ' ὑπόθεσιν ἐπὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ἱστάμενος ἐπὶ λόφου καὶ βλέπων πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων, δὲν γνωρίζῃ τὰς διαφόρους στολὰς, θέλῃ δὲ νὰ διακρίνῃ τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ τοὺς Γάλλους, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ καὶ περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν.

β'. Ἐρώτησις. Ποῖα εἶναι τὰ φωνήεντα;

Ἀπόκρισις. Τὰ ἀποτελοῦντα φωνὴν ἄνευ βοηθείας ἄλλου γράμματος.

Ἐρώτησις. Τίνα εἶναι τὰ φωνήεντα;

Ἀπόκρισις. α, ε, η, ι, ο, υ, ω.

Τὰ ῥήματα φεύγω καὶ ἀναχωρῶ ἢ ἀπέρχομαι σημαίνουνσι μὲν ἀμφοτέρω τὴν ἐκ τόπου ἀπομάκρυνσιν, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται. Φεύγω σημαίνει ἀπομακρύνομαι διω-

κόμενος ἢ φοβούμενος ἢ ἀπομακρυνομαι κρυφίως· „Ἐφυγε λαῖων τοὺς φύλακας“. Ἐπομένως ὁ δραπέτης φεύγει, ὁ λειποτάκτης, ὁ αὐτόμολος, ὁ φυγάς, Ἀπομάκρυνσις δέ, μὴ συνδεομένη μετὰ τῶν ῥηθεισῶν ἢ παρομοίων περιστάσεων, εἶναι ἀναχώρησις καὶ οὐχὶ φυγή. Καλῶς ἐπίσης λέγομεν· φεύγω τὸν κίνδυνον.

35.

Σημειωθήτωσαν τὰ ἐξῆς ὑπὸ τῶν νεωτέρων κακῶς τονιζόμενα. Λέγομεν στρογγυλός, χρειάζεται στρογγύλος· φίλεργος, χρειάζεται φιλεργός· ἄεργος, χρειάζεται ἀεργός (ἀργός)· περιέργεια χρειάζεται περιεργία· σύνεργος, συνέργεια, χρειάζεται συνεργός, συνεργία· καλλιέργεια, χρειάζεται καλλιεργία· ἐνεδρα, χρειάζεται ἐνέδρα· χειροῦργος, χρειάζεται χειρουργός (ὁ ἱατρὸς καὶ πᾶς ὁ ταῖς χερσὶν ἐργαζόμενος)· Καλῶς δ' ἔχουσι τὰ περίεργος, καλλίεργος, ἐνέργεια.

36.

Λέγομεν συνήθως· ποταπὸς ἄνθρωπος· ποία ποταπότης. Ἡμεῖς θέλομεν νὰ φανερώσωμεν ἄλλο, ἢ δὲ λέξις κατὰ τοὺς ἀρχαίους φανερόναι ἄλλο. Ἴδου παραδείγματα τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ὅπου εὐρίσκεται τὸ ποταπός, λεγόμενον καὶ ποδαπός· „Οὐ συνῆκα ποταπὸν εἶη τῆςδε τῆς πόλεως τὸ ἦθος· δηλαδή· δὲν ἐνόησα ποῖον εἶναι τὸ ἦθος τῆς πόλεως ταύτης. Ἴδε ποταπὴν ἀγάπην ἔδωκεν ἡμῖν ὁ πατήρ· δηλαδή· ἴδε ποίαν ἀγάπην. Ἐρωτώμενος ποδαπὸς εἶη, Πέρσης ἔφη εἶναι.“ Τὸ δὲ σημερινὸν ποταπός παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐλέγετο μικροπρεπής, εὐτελής, χαμερπής, οὐτιδανός κτλ.

37.

Καὶ τὰ ἀκόλουθα εἰσὶν ἄλλ' ἀντ' ἄλλων.

Βία ἀντὶ ταχύτης ἢ σπουδῇ· βιάζομαι ἀντὶ σπεύδω· φθάνει ἀντὶ ἀρκεῖ· ἀργῶ ἀντὶ βραδύνω· ἀργὸς ἀντὶ βραδύς· δοῦλος ἀντὶ ὑπηρέτης ἢ παράπλων· δουλεύω ἀντὶ ἐργάζομαι· μύτη ἀντὶ ἄκρον.

Βία σημαίνει δύναμις, ὁρμή. „Τῇ βίᾳ τοῦ σώματος ἐξωθεῖ τὰς πύλας — Ἀφαιρεῖν τι διὰ τῆς βίας. (Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἀπαντᾶται ἡ λέξις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ὑπὸ τὴν σημερινὴν σημασίαν, ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει μόνον ἐνίοτε). Βιάζω καὶ βιάζομαι σημαίνει μεταχειρίζομαι βίαν (δύναμιν). Ἀργῶ σημαίνει εἶμαι χωρὶς ἐργασίαν, ὡς καὶ ἀργὸς εἶναι ὅχι ὁ μὴ ταχέως πράττων τι, ἀλλ' ὁ μὴ ἔχων ἔργον (ἀεργός). Κατὰ περίεργον σύμπτωσιν ὑπάρχει καὶ ἄλλη λέξις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀργὸς, σημαίνουσα ταχυκίνητος, ὀγλίγωρος, δηλαδή σημαίνουσα ὅπως τὸ ἀντίθετον τῆς ἀργὸς τῶν νέων Ἑλλήνων. Δοῦλος εἶναι ὁ μὴ ἐλεύθερος, ἐπομένως καὶ δουλεύω σημαίνει εἶμαι δοῦλος. Μύτη δὲν εἶναι καλὴ λέξις, ἀλλὰ καὶ τοιαύτη ἂν ἦτο κακῶς ποιοῦσιν οἱ λέγοντες· „Ἡ μύτη τοῦ ὑποδήματος, ἡ μύτη τοῦ ποδός.“ Τοιουτοτρόπως πρέπει νὰ εἴπωσι καὶ ἡ μύτη τῆς μύτης.

38.

“Εν τῶν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἰδιαζόντων καὶ μὴ ἀπαντωμένων εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη, τοῦλάχιστον κατ' ὅσον γινώσκω ἐγώ, εἶναι ὅτι οἱ εἰς ξένας χώρας οἰκοῦντες Ἑλληνες, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ξενισμῶν ἀναμιγνύουσιν εἰς τὴν ὁμιλίαν αὐτῶν

καὶ λέξεις τῆς γλώσσης τῶν χωρῶν ἐκείνων. Τοῦτο παρατήρησα εἰς τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ, Ῥωσσίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ Τουρκίᾳ, Ἑλληνας. Εἶδα Ἰταλοὺς καὶ Γάλλους, οἵτινες, 30 καὶ 40 ἔτη ἐν Γερμανίᾳ διατρίψαντες, ὁμίλουν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, καθάραν παντὸς ξενικοῦ· εἶδα δὲ Ἑλληνας, οἵτινες, πρὸ ἔτους μόλις μεταβάντες εἰς Γερμανίαν, ἀνεμίγνυον γερμανικὰς λέξεις καὶ φράσεις εἰς τὴν ὁμιλίαν αὐτῶν. Τὰ λεγόμενα δύναται τις νὰ νοήσῃ, ὅταν προσέξῃ πῶς ὁμιλοῦσιν οἱ ἐν Τουρκίᾳ ὁμογενεῖς. Ἴδου παραδείγματα. Κάμνω χάζι νὰ σὲ βλέπω ὅταν σεριανίζῃς εἰς τὸν βαχτσέν καὶ ὅταν ὑπάγῃς εἰς τὸ τσαρσί. — Δέν σεκλητίζεσαι νὰ κάῃσαι ὅλην τὴν ἡμέραν κλεισμένος εἰς τὸν ὄντᾱ; — Ἡδυνάμην νὰ φέρω παραδείγματα τῆς ὁμιλίας καὶ τῶν ἀλλαχοῦ ζώντων ἡμετέρων, ἀλλ' ἐκ τῶν σημειωθέντων δύναται τις νὰ λάβῃ ἰδέαν καὶ περὶ τῶν ἄλλων.

Ἀλέξανδρος Κατακουζηνός.
